

Hogyan lett Budapest modern nagyvárossá?

Újabb, jelentős művel gazdagodott fővárosunk monográfiája: megjelent az 1848—1918 közötti hét évtizedet magába foglaló IV. kötet. A nagy formátumú, gazdagon illusztrált könyv tulajdonképpen az első „budapesti” kötet a sorozatnak, hiszen ebben a tárgyalat korban vált eggyé a három város: Buda, Óbuda és Pest. A kötet két szerző munkája: Spira György 1848—1849 történetét, Vörös Károly az 1849 és 1918 közötti időszakot írta le. A korábbi kötetekhez hasonlóan a munka népszerű stílusú, számos fejezetre tagolt, így jól kezelhető, kisebb részkeresések visszakeresése is egyszerű. Ugyanakkor a monográfia egésze új kutatásokon alapszik, új tudományos megállapításokat tartalmaz.

Spira György a polgári forradalom és szabadságharc fővárosát öt témakörben mutatja be, olyan bontásban, hogy a szabadságharc pesti és budai eseményei — az országos események háttérbe szorítása nélkül — megfelelő súlyhoz jutottak. A forradalmat győzelemre vivő Pestről történeti köztudatunk a márciusi ifjakat ismerté leginkább: a szerző széles társadalmi elemzése pontosítja az osztályok és a városi rétegek tényleges szerepét a forradalmat támogatók és az osztrák uralom híveinek oldaláról egyaránt. Ez az elemző alaposság vonul végig a további fejezeteiken is. Ugyancsak új a tanulmányban az ellenforradalom kezébe került főváros társadalmának, majd végleges győzelemre kerülésének leírása.

A szabadságharcot követő hét évtizedet Vörös Károly három periódusra bontva tárgyalja. Az első 1873-mal, Budapest megszületésével zárja, a második korszakhatár a millénium, majd a világvárossá vált Budapest első világháború alatti éveivel zárul a kötet. Mindhárom periódus rendkívül színesen, tényszerű megalapozottsággal tárul az olvasó elé. Mégis külön kiemelés igényel a „Pest-Budától Budapestig” című fejezet.

A forradalom leverése után Pest-Buda elvesztette főváros rangját, a városok egyesítése, Budapest létrehozása lekerült a napirendről. Az önálló magyar államiság elleni osztrák politika Pest-Buda háttérbe szorítására törekedett mind közigazgatásilag, mind gazdaságilag. Vörös Károly tanulmánya érzékletesen bizonyítja, hogy a magyar szabadságharc leverése nem jelenthette a polgári forradalom vívmányainak eltörlését is. A fővárost érintően ez abban jelentkezik, hogy a korábbi pozíciót fenntartani akaró pest-budai polgárság szembekerül az abszolútizmussal olyannyira, hogy a két város a nemzeti ellenállás központja lesz. Ugyanakkor a városok gazdasági jelentősége tovább nőtt, s politikai súlyukkal együtt így váltak a magyarországi polgári fejlődés egységes és egyesült kohójává. Mindezzel együtt járt, hogy Pest-Buda az ország gazdasági központja lett. Népesége e korszakban 70 százalékkal nőtt, a gyorsuló urbanizáció a modern európai városok sorába emelte. Történetírásunkban a városok egyesítését megelőző negyedszázad eddig fehér folt volt, pedig ez az időszak a főváros újkori történetének legfontosabb korszaka.

A szerző érzékletesen eleveníti meg ezeket az évti-

zedeket, amikor a tényleges Budapest alapjai gazdaságilag, a közigazgatásban és a kultúrában egyaránt kialakultak.

„A fővárostól a székesfővárosig” című fejezet az 1873—1896 közötti, közel negyedszázadot, a főváros történetének az előző időszakénál valamivel jobban ismert és felderített időszakát mutatja be. A helytörténetírás módszerével, az országos és nemzetközi körülményeket figyelemmel követve kitűnő összefoglalást ad a korszakkal foglalkozó irodalomból. E fejezet tárja fel a főváros gazdasági életét: ami egyben azt is bizonyítja, hogy az egyesült főváros komplex kereskedelmi, ipari és hitelközpontra lett a dualista monarchia magyar felének. Budapest újra tényleges fővárossá vált: fejlődésének méretei és üteme egyaránt ezt tükrözi. E politikai és gazdasági szintézis megalakításán túl a szerző, a korábbi munkáknál a városhoz kötöttebb rajzát adja a kibontakozó munkásmozgalomnak is. E korszak fejezetei sorában kiemelkedő értékű a nagyvárosi kultúra leírása. A századfordulóhoz közeledő Magyarország az ezeréves fennállás ünnepségeinek

pompáját jórészt a fővárosra koncentráta, így módon akarva reprezentálni az ország fejlődését saját népe s a világ előtt. A szerző már itt felhívja a figyelmet a kor ellentmondásaira, amelyek különösen a következő évtizedeket terhelik. Mint a korábbi fejezeteknél, itt a záró periódusnál is — 1896—1918 — Vörös a gazdasági helyzetet vizsgálja elsősorban. Külön fejezetben foglalkozik a budapesti agglomeráció problémájával, amely már eleve napirendre tűzi Nagy-Budapest megvalósításának gondolatát. Igen részletes képet kapunk arról, miként indult meg az elővárosi övezet rohamos fejlődése és iparosodása. A kötet záróakkordja a világháborús Budapest bemutatása.

E gondolatgazdag mű várostörténeti irodalmunk egyik zömében járatlan területén vezet át úgy, hogy a főbb történeti kérdések ismerete mellett a modern városi élet kialakulásának is hiteles forrásául szolgál. Ez utóbbi — sok érdeme mellett — azért is figyelemre méltó, mert a várostörténeti monográfiák sorában is elsőként a ma nagy érdeklődésre számot tartó életmódtörténeti kérdésekre, a várost lakó valamennyi társadalmi osztályra vonatkozóan választ ad.

Gerelyes Ede

(Budapest története. Főszerkesztő: Gerevich László. Budapest Főváros Tanácsa — Akadémiai Kiadó. IV. Spira György — Vörös Károly: Budapest története a márciusi forradalomtól az öszirzósás forradalomig. 809 oldal + 3 oldal melléklet, kötve 210 Ft.)